

DOI: <https://doi.org/10.61491/yk.16.2024.9386>

**„შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურული
ლაშქრობის“ გურული მასალა**

**The Gurian Material of the „Shota Rustaveli
Cultural Campaign“**

ეთერ ინტსკირელი

კავკასიის უნივერსიტეტი
საქართველო, თბილისი

Eter Intskirveli

University of Caucasus
Georgia, Tbilisi

აბსტრაქტი

სტატიაში შესწავლილია 1934-35 წლებში გაზეთ „კოლექტივიზაციის“ მიერ განხორციელებული ფოლკლორული პროექტი – „შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურული ლაშქრობა“, რომელიც 1937 წელს ჩატარებული შოთა რუსთაველის იუბილეს ფოლკლორულ ნაწილად მოიაზრებოდა ქართულ სინამდვილეში. შოთას კულტურული ლაშქრობა პირველად ხდება სამეცნიერო შესწავლის საგანი ქართულ ფოლკლორისტიკაში.

ლაშქრობის მიზანს წარმოადგენდა ახალი, სოციალისტური შინაარსის ლექსების შეკრება გლეხი-პოეტებისგან და მათი გამოქვეყნება საგლეხო გაზეთში. ლაშქრობის შედეგად შეკრებილი ლექსები კრებულად გამოქვეყნდა და XX საუკუნის 80-იან წლებშიც კი იბეჭდებოდა, როგორც ხალხის სულის გამოხატულება.

სტატიაში შესწავლილია გურიაში შეკრებილი ლექსები. კვლევამ აჩვენა, რომ სხვა რეგიონებთან შედარებით გურია ყველაზე ნაკლები ენთუზიაზმით შეხვედრია გაზეთის ინიციატივას, რადგან გურული ლექსების სიმცირე თვალშისაცემია როგორც საგაზეთო, ისე მოგვიანებით გამოქვეყნებულ კრებულებში. ასევე, იშვიათობაა გურული ლექსები ლიტერატურის მუზეუმის გაზეთ „კოლექტივიზაციის“ არქივში, რომლებიც არასდროს გამოქვეყნებულა, რადგან დაიბლოკა რედაქციის მიერ მათი ორაზროვანი მნიშვნელობის გამო.

გაზეთში გამოსაქვეყნებელ მასალას ჟურნალისტი აკაკი ჭყონია არჩევდა, რომელიც საკუთარი შეხედულებისამებრ ასწორებდა ლექსებს

და, როგორც კომუნისტი, უპირატესობას სოციალისტურ თემაზე შექმნილ ნაწარმოებებს ანიჭებდა. ლაშქრობამ გამოავლინა მრავალი გლეხი-პოეტის ვინაობა, რომლებიც საბჭოთა თემატიკაზე თხზავდნენ ლექსებს. ინდივიდუალური პოეტების შემოქმედების ხალხური სიტყვიერების გვერდით დაბეჭდვამ კი ის გამოიწვია, რომ ფოლკლორისტმა მიხეილ ჩიქოვანმა ექსკლუზიურად, ქართულ ფოლკლორისტიკაში შეცდომით შემოიტანა და მთქმელის ცნების პარალელურად დაამკვიდრა ფოლკლორთან შეუსაბამო – ავტორ-მთქმელის ცნება.

მიუხედავად იმისა, რომ შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურულ ლაშქრობას სამართლიანად აკრიტიკებდნენ განხორციელების პროცესშივე, მან მნიშვნელოვანი გარდატეხა შეასრულა ქართულ ფოლკლორისტიკაში. ფაქტობრივად, მისი საშუალებით შეიქმნა ქართული საბჭოთა ფოლკლორის ვრცელი და მასშტაბური ბაზა, ხოლო მისი როგორც გამოცხადებისა და განხორციელების გზები, ისე შედეგები ნათლად აჩვენებს საქართველოში საბჭოთა ფოლკლორის ინსტიტუციურ და არა ხალხურ წარმოშობას.

საკვანძო სიტყვები: საბჭოთა ფოლკლორი, გურული ფოლკლორი, ფოლკლორული პროექტი – „შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურული ლაშქრობა“.

ABSTRACT

This article examines the folklore project „Shota Rustaveli Cultural Campaign“, implemented in 1934–1935 by the newspaper Kolkheti (Collectivization), which was part of the broader folkloric celebrations for Shota Rustaveli’s jubilee in 1937 within the Georgian context. The Rustaveli Cultural Campaign represents the first instance in which such an initiative became a subject of scholarly inquiry within Georgian folklore studies.

The campaign aimed to collect new poetry with socialist content from peasant poets and publish these works in a peasant-oriented newspaper. The poems gathered during the campaign were subsequently compiled into collections, which continued to be published into the 1980s as expressions of the popular spirit.

The study focuses specifically on poems collected from the Guria region. The research shows that, compared to other regions, Guria displayed the least enthusiasm for the newspaper’s initiative, as evidenced by the relative scarcity of Gurian poems both in the newspaper and in later published collections. Moreover, a small number of Gurian poems survived in the archives of the newspaper Kolkheti held at the Literature Museum; these were never published, as their ambiguous meanings were blocked by editorial decisions.

The material selected for publication was curated by the journalist Akaki Chkhonia, who edited the poems according to his own criteria and, as a committed communist, prioritized works with socialist themes. The campaign revealed the

identities of numerous peasant poets who wrote on Soviet topics. However, the publication of these poems alongside their folk oral traditions led to a methodological error in Georgian folklore studies: the folklorist Mikheil Chikovani erroneously introduced the term „author-narrator“, which is incongruous with folklore, alongside the traditional concept of the narrator.

Despite justified criticism of the Rustaveli Cultural Campaign during its implementation, it had a significant impact on Georgian folklore studies. In practice, it established a comprehensive and extensive database of Soviet-era Georgian folklore. Both the organization of the campaign and its outcomes clearly demonstrate that Soviet folklore in Georgia emerged primarily through institutional mechanisms rather than organically from popular traditions.

Keywords: Soviet folklore, Gurian folklore, folklore project – „Shota Rustaveli Cultural Expedition“.

კვლევის მეთოდი

სტატიაში შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურული ლაშქრობის მაგალითზე ინდუქციური მეთოდით არის ახსნილი საბჭოთა ეპოქის დამოკიდებულება ფოლკლორისა და ფოლკლორისტიკისადმი; კულტურულ-შედარებითი მეთოდის საშუალებით შესწავლილია ლაშქრობის მთავარი მიმართულება - საბჭოთა თემატიკაზე შექმნილი ხალხური ლექსები გურიის რეგიონიდან, ხოლო ისტორიულ-შედარებითი მეთოდით - საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკა ხალხურ კულტურასთან მიმართებით.

მსჯელობა

1934 წლის 20 აგვისტოს საქართველოს კომპარტიის (ზ) ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებით, 1937 წლის ოქტომბერში მთელ საქართველოში უნდა მოწყობილიყო „საყოველთაო სახალხო ზეიმი შოთა რუსთაველის 750 წლისთავის აღსანიშნავად“. ამავე დადგენილებაში გამოცხადებულია სხვადასხვა სახელოვნებო კონკურსის შესახებ - შოთა რუსთაველის ძეგლის საუკეთესო პროექტის, პოემის მხატვრობის, მუსიკალური კომპოზიციების და კინოსცენარის გამოსავლენად. მთავრობა აგრეთვე აყენებდა პოემის აკადემიური გამოცემისა და უცხო ენებზე თარგმნა-გამოცემის საკითხს. განათლების სახალხო კომისარიატმა დააწესა რუსთაველის პრემია საუკეთესო მაღალმხატვრული პოეტური ნაწარმოებისთვის. ერთი სიტყვით, ქვეყნის სახელოვნებო და სამეცნიერო წრეები სრულად უნდა ჩაბმულიყო შოთა რუსთაველისა და მისი პოემის პოპულარიზაციის საქმეში.

მეორე დღესვე, 21 აგვისტოს, გაზ. „კოლექტივიზაციის“ რედაქტორმა მეთაურ სტატიად აცნობა ეს ამბავი თავის მკითხველ გლეხობას. 22 აგვისტოს კი ასევე მეთაური სტატიით მიმართა მკითხველებს: „ვაცხადებთ შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურულ ლაშქრობას.

ამხანაგო მასწავლებლებო, აგრონომებო, ექიმებო, გაზეთის მუშაკნო, კოლმეურნეობათა მოანგარიშეებო, სამკითხველოების გამგენო, თქვენ მოგმართავს გაზეთი „კოლექტივიზაცია“. გაზეთის რედაქცია შეახსენებდა მკითხველებს, რომ თითქმის ყველა სოფელში მოიძიებოდა გლეხი, რომელიც „მხატვრული სიტყვის იშვიათნიმუშებს იძლევა, თხზავს ლექსებს ახალ, საჭირბოროტო საკითხებზე, ავრცელებს ხალხში ძველ, უსახელო პოეტების ნათქვამს, ნაკვესებს, მოხდენილ იგავ-არაკებს...“ და მოუწოდებდა ყველა წერა-კითხვის მცოდნეს, რომ ჩაეწერათ „ბუნებრივი ნიჭით დაჯილდოებული უსახელო გლეხი-პოეტების ლექსები“, აგრეთვე, ხალხში შემორჩენილი შოთა რუსთაველის პოემის სტროფები და გამოეგზავნათ რედაქციაში, რომელთაგან საუკეთესოები დაიბეჭდებოდა გაზეთში და ბოლოს წიგნადც გამოიცემოდა. გაზეთის რედაქცია სთხოვდა ხალხური ლექსების ჩამწერებს, შეძლებისდაგვარად მეტი სიზუსტით ჩაეწერათ ასეთი ლექსები, აღენიშნათ მთქმელი, ადგილი, სოციალური მდგომარეობა და ა.შ. მზურვალე მონაწილეებს გაზეთის რედაქცია ჯილდოსაც ჰპირდებოდა (კოლექტივიზაცია 1934: №193/22.08). რედაქციის განცხადებით, შოთა რუსთაველის იუბილესთვის საქვეყნო მზადებას სოფელი ამ ღაშპრობით უერთდებოდა.

საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ყოველდღიური საგლეხო გაზეთ „კოლექტივიზაციის“ პროფილი უმთავრესად სასოფლო-სამეურნეო სიახლეებით შემოიფარგლებოდა; კორესპონდენტები ოპერატიულად აწვდიდნენ რედაქციას შესაფერის მასალას საქართველოს ყველა კუთხიდან. შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურული ღაშპრობის გამოცხადებიდან დაახლოებით ერთ კვირაში კი გაზ. „კოლექტივიზაციის“ რედაქციაში ხალხური ლექსების კორიანტელი დატრიალდა. საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან გზავნიდნენ გლეხებისგან ჩაწერილ ლექსებს, ხშირად კი თვითონ წერა-კითხვის მცოდნე გლეხი-პოეტები გზავნიდნენ საკუთარ შემოქმედებას. პირველი ლექსი ხუთ დღეში, 26 აგვისტოს გამოქვეყნდა. ეს ლექსი ჩონგურზე დაუმღერებია ახალციხის რაიონის სოფ. კოთელიას მცხოვრებს, კოლმეურნე ვლადიმერ ბერუაშვილს, რედაქციას კი მასწავლებელმა ილია მაისურაძემ მიაწოდა. ლექსი „ჯავახეთს მოდით სოფლადა“ მოგვითხრობს, თუ რაგვარი სინათლის სხივი მოჰფინა მუქთახორებისგან დაჩაგრულ ხალხს გმირობის გამომგონმა ბელადმა - ლენინმა (კოლექტივიზაცია 1934: №196/26.08).

სულ მალე რედაქტორ აკაკი ჭყონიას პროექტი საყოველთაო ყურადღების ცენტრში მოექცა. ეს იყო ხალხური ლექსების შეკრების უპრეცედენტო შემთხვევა საბჭოთა კავშირში; მსგავსი რამ არც ერთ საკოლმეურნეო და პარტიულ გაზეთს აღარ გაუმეორებია.

შოთას კულტურულ ღაშპრობას ეხმიანებოდა არა მხოლოდ ცალკეული გლეხი-პოეტები ან ლექსების ჩამწერ-შემკრებნი, არამედ რაიონული და საქალაქო კომიტეტები, სკოლები და ა.შ. ასე მაგალითად,

თელავის რაიონულმა კომიტეტმა შოთას იუბილეს წინასწარი სამზადისი დაიწყო იმით, რომ კულტურული ლაშქრობის გამოცხადებიდან ორ კვირაში, რაიკომის ბიუროს 9 სექტემბრის სხდომაზე მიღებულ იქნა დადგენილება შესაბამისი ღონისძიების ჩატარების შესახებ. ამისთვის შეიქმნა რაიონული შტაბი, რომლის განკარგულებაში ორი ათასი მანეთი გამოიყო (კოლექტივიზაცია 1934: №212/16.09). თელავს მხარი აუბა საქართველოს კპ(ზ) ფოთის ქალაქკომმაც, რომელმაც სალიტერატურო კაბინეტს დაავალა მუშაობის გაშლა მოსახლეობაში გაფანტული ხალხური შემოქმედების შესაგროვებლად, ასევე, სკოლის მოწაფეების ჩაბმა ლაშქრობაში. ფოთის განათლების განყოფილებამ ათასი მანეთი გამოყო სახელდახელოდ შექმნილი შტაბისთვის. ფოთმა შოთას სახელობის კულტურული ლაშქრობის საუკეთესო ჩატარებისთვის სოცშეჯიბრში გამოიწვია ზუგდიდისა და სენაკის რაიკომებიც (კოლექტივიზაცია 1934: №233).

მიუხედავად ლექსების სიმრავლისა, აკაკი ჭყონია პერიოდულად ითხოვდა მკითხველებისგან, გაეძლიერებინათ მონაწილეობა „შოთას სახელობის კულტურულ ლაშქრობაში“, რომელსაც, როგორც ჩანს, თავიდან აღმოსავლეთ საქართველო მეტი ენთუზიაზმით შეხვდა, ვიდრე დასავლეთი. ამას საგაზეთო მიმართვაც ადასტურებს:

„[...] განსაკუთრებით ეს უნდა ითქვას დასავლეთ საქართველოზე, კერძოდ გურია, იმერეთზე, რაჭა-ლეჩხუმსა და სამეგრელოზე. ამ ადგილებიდან შედარებით ცოტა მასალა მოდის, მაშინ როდესაც აქაც მრავალია ხალხური შემოქმედების მაღალხარისხოვანი ნიმუშები, რომლებიც ჯერ გამოქვეყნებული არაა და შეიძლება დაიკარგოს კიდეც. [...] საჭიროა ამ ლექსების შეგროვება. დასავლეთ საქართველო ისევე უნდა გამოეხმაუროს ლაშქრობას, როგორც აღმოსავლეთ საქართველო“ (კოლექტივიზაცია 1934: №210/11.09).

როგორც საგაზეთო, ასევე საარქივო მასალების გაცნობამ აჩვენა, რომ, მიუხედავად მოწოდებებისა, გურულები ნაკლებად აჰყოლიან აკ. ჭყონიას ინიციატივას, რადგან, სხვასთან შედარებით, გურიის რეგიონი ყველაზე მწირად არის წარმოდგენილი; გურული ლექსები მინიმალური რაოდენობით შევიდა, ასევე, აკ. ჭყონიას მიერ გამოცემულ სამტომეულში „საუნჯე ხალხური სიტყვიერებისა“ (საუნჯე 1935, 1936). არქივში ვერ მივაგენით, ასევე, ლანჩხუთის რაიონის სოფ. მამათში მცხოვრები გლეხი პოეტის, უშანგი ხელაძის, ლექსებს, რომელსაც ლაშქრობის დასაწყისში გაზეთი პერსონალურად მოუწოდებდა აქტიურობისკენ და ლექსების გაგზავნას სთხოვდა (კოლექტივიზაცია 1934: №194/23.08). გაზეთთან არ თანამშრომლობდნენ მაშინდელი ქართველი ფოლკლორისტები თედო ბეგიაშვილი და ვახტანგ კოტეტიშვილი, ასევე, კოტეტიშვილის ორი გურული სტუდენტი - ქსენია სიხარულიძე და იოსებ მეგრელიძე. ამ უკანასკნელის 1934 წლის სამეცნიერო ანგარიშიდან ცნობილია, რომ ის 1929 წლიდან აგროვებდა ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებს მშობლიურ სოფელ ხიდისთავში, ხოლო 1930, 1931, 1932 და 1934 წლებში - მთელი გურიის ტერიტორიაზე; 1934 წლისთვის 1000 ხელნაწერი გვერდი ჰქონდა

უკვე ჩაწერილი ი. მეგრელიძეს (მეგრელიძე 1934: 184). მიუხედავად ამისა, მას თავისი მოპოვებული არც ერთი (მათ შორის რევოლუციის თემებზე შექმნილი) ლექსი „შოთას კულტურული ლაშქრობისთვის“ არ გაუგზავნია.

გურიის რეგიონის ნაკლოვანების შესავსებად აკაკი ჭყონიამ თავისი ახალგაზრდა კოლეგების, სახელმწიფო უნივერსიტეტის პარტკომკავშირელი სტუდენტების - ალექსანდრე ღლონტისა და მიხეილ ჩიქოვანის რესურსი გამოიყენა. მეგობრები და მომავალი ფოლკლორისტიები ხშირად იყვნენ გურიაში, ღლონტი - მშობლიურ სოფელ დვაბზუში, ჩიქოვანი - პარტიული და „ჟურნალისტური“ დავალებებით. მისი დღიურებიდან ვიგებთ, 1934 წლის 2 იანვარს გურიაში, კერძოდ, ლანჩხუთში, ყოფილა მივლინებული: „ჩემი აქ მოსვლას სამი მიზანი აქვს: 1. „კომუნისტმა“ მთხოვა ნარკვევი „საუკეთესო კოლმეურნეობა და მისი უჯრედის მდივანი“; 2. ფირალის ეპოსი გურიაში და 3. საიდუმლო მეტყველების შესწავლა-დადასტურება. გამოდის, რომ ჩემს მგზავრობას და მივლინებას მართო ლიტერატურული, პოლიტიკური ხასიათი არ აქვს, და მას თან ახლავს მეცნიერული მუშაობის ენტუზიაზმი და პირველი სამეცნიერო მივლინება სახუნტის“ (ლმა, ხ-29185, რვეული 3, გვ. 21). ეს ის დროა, როცა ჭყონია „ელხი“¹ დირექტორია, ჩიქოვანი კი სახელმწიფო უნივერსიტეტის პარტკომკავშირელობასთან ერთად გაზ. „კომუნისტის“ კორესპონდენტიც. თავისი არქივიდან ის სათანადო მასალას აწვდის კოლმეურნეთა გაზეთს:

არალაღი თარალაღი, ბატონ-ყმობა აღარ არი,

სამოვარი რომ დავადგი, ჩამბერავი აღარ არი.

გოგოები შინ წასულან, ჭადს აცხობს ქალბატონები;

გამოცხობას ვერ მიხვდება, ცომ ჭადს ჭამს ვაჟბატონები.

გაწყდება ვაჟბატონები, დაგვრჩება ქალბატონები.

ლექსს თან ახლავს თავისი საპასპორტო მონაცემები: „ჩაწერილია ს. ლიხაურში (გურია). მთქმელი ს. თოიძე, მოგვაწოდა ამხ. მ. ჩიქოვანმა“² (კოლექტივიზაცია 1934: №225/29.09).

ლექსის გამოქვეყნებიდან მალე მიხ. ჩიქოვანი ლენინგრადის ენისა და აზროვნების ინსტიტუტის ასპირანტი ხდება და შემოდგომიდან ზაფხულამდე რუსეთში ცხოვრობს. ამ პერიოდში ის „ფირალთა ეპოსზე“ მუშაობს, ჭყონია კი მას გაზეთის ეგზემპლარებით ამარაგებს. 1935 წლის 9 იანვრის პირად ჩანაწერში ვკითხულობთ: „დღეს მივიღე აკაკი ჭყონიასაგან გამოგზავნილი გაზეთი „კოლექტივიზაცია“. ამ გაზეთის წინაშე ბევრი თავისებური ამოცანები დგას. დაკვირვება ამბობს, რომ მისი რედაქტორი კარგი სპეციალისტია, მშვენიერ გაზეთს სცემს. აკაკი „კომუნისტში“ არ სჩანდა, საკუთარ გაზეთში კი თავისებურ კვალს ამჩნევს. სასოფლო გაზეთებში „კ-ზაციას“ მე ვფიქრობ, რომ ბევრი ვერ აჯობებს ჩვენს კავშირში“ (ლმა, ხ-29185, რვეული 3, გვ. 73).

¹ ელხი - ენის, ლიტერატურის, ისტორიის და ხელოვნების ინსტიტუტი, დაარსებული 1933 წ. სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

² ხაზგასმა ყველგან ჩვენია - ე.ი.

გურული მასალის ნაკლებობა გაზეთის ფურცლებზე თვალშისაცემი რომ არ ყოფილიყო, რედაქციას თავისი სოფლის ზეპირსიტყვიერი ნიმუშებით ამარაგებდა ალექსანდრე ღლონტიც. არსენას გურულ ვარიანტთან და ცნობილ გურულ სახუმარო ლექსთან „ოინი მიქნა ბახმარომ“ ერთად „ამხ. ალ. ღლონტს“ დვაბზუში ჩაუწერია ლექსი „ტრიფონ ბერი“. იუმორით ნათქვამი ლექსი მღვდლის უმადურობისა და მექალთანეობის შესახებ მოგვითხრობს, როცა სტუმრად პატივით მიღებული სასულიერო პირი მასპინძლის ოჯახის პატარძლის შეცდენას დააპირებს:

ზევიდან წამოვედით მე და ჩვენი ტრიფონ ბერი,
მთლათ სოფელი მოვიარეთ, ბამბაც ვკრიფეთ გზაზე ბევრი,
ერთი სახლი დავინახეთ, მას მიადგა ტრიფონ ბერი,
იმ კაცმა კარგა მიგვიღო, ნაცნობობა გვიქნა ძველი.
სტოლზე ძმაო რა არ იყო, რა საჭმელი, რა სასმელი,
იმ კაცმა ჩვენ, გენაცვალე, ქე მოგვიწყო კარგად ხელი.
კაი ხანი ვიქეიფეთ, სიმღერა ვთქვით ჭრელზე-ჭრელი;
ღვინოც საკმაოდ დავლიეთ, სანამ კოკა გვქონდა სველი.
საბოლოოთ, გენაცვალე, დამინებას მივყეთ ხელი;
ტრიფონ ბერი არ იძინებს, განზრახვა აქვს ხელდახელი.
შუა ღამე გადიწურა, პატარძალს გადუყო ხელი,
პატარძალმა დეიყვირა, ვაიმე დედავ, მომწყდა წელი.
წამოვარდა დედამთილი, ჯორკოს წამოავლო ხელი,
ტრიფონ ბერი პიჯვარს იწერს - მე არა ვარ ავის მქნელი.
საცეცხური დამეკარგა, სიბნელეში დევიბენი,
ამ ძეგნაში უცაბედად ქე გადუყვე იმას ხელი!..
ჩაწერილია ს. დვაბზუში (გურია) მოგვაწოდა ამხ. ალ. ღლონტმა

(კოლექტივიზაცია 1934: №225/29.09)

მღვდლების მექალთანეობა საბჭოთა ანტირელიგიური პროპაგანდის ერთ-ერთი წარმართველი თემაა და, ბუნებრივია, გურულ შაირებშიც ხშირადაა ეს თემა გახუმრებული. რაც მთავარია, გაზეთის რედაქცია ანტისამღვდელო ლექსების გამოქვეყნების შანსს ხელიდან არ უშვებდა:

აქეთ წუში, იქით წუში,
შუაზე ფარდა ჩამოუშვი;
რაც რომ კარგი ქალებია,

მღვდელ არტემთან გამოუშვი (კოლექტივიზაცია 1934: №276).

ლიტერატურის მუზეუმში გვხვდება რამდენიმე გურული ლექსი, რომლებიც ვერც გაზეთის ფურცლებზე მოხვდა და ვერც „საუნჯის“. ასეთია, მაგალითად, გურიის სოფ. ჩოჩხათში ჩაწერილი „გლეხის ჩივილი“. საბჭოთა ფოლკლორში ხშირად გვხვდება ჩივილის გამომხატველი ლექსები, მაგრამ კანონი დასაშვებად მიიჩნევს, რომ თავის უბედურებაზე მხოლოდ მღვდელი, თავადი, კულაკი და ვაჭარი შეიძლება ჩიოდეს. გლეხი და მუშა საბჭოთა ფოლკლორში ყველაზე ბედნიერი ცხოვრებით ცხოვრობენ და, შესაბამისად, ეს ტექსტი მაშინვე დაიბლოკა რედაქციის მიერ:

დღე და ღამე ოფლში ვცურავ, არაფერი მაზადია,
ჩემი საგებ-სახურავი დაგლეჯილი ნაზადია.
სამკაულად შემრჩენია: წალდი, ცული, ბარი, თოხი
და თავისა შესაფარად ერთი გაჭვარტლული ქოხი.
რაც რომ კარგი საჭმელია, ჩემი მკლავის ნაყოფია,
მე კი ვზოგნი მარილს და მჭადს, ისიც არ მაქვს საყოფია.
როცა ვჭირივარ, მაქებენ, ისე მაგდებენ ჩირადა,
სიმართლის თქმაზე მკიცხავენ, მათრახსაც მცემენ ხშირად.
ხუცები დამჩიჩხინებენ, შენ რათ გინდა ქონებაო,
რაც იშოვო, ჩვენ მოგვეცი, შენ მიიღე ცხონებაო

(ლმა, 20013-ხ, გვ. 108).

ლექსში ასახული გაჭირვება არქივში დაკონსერვდა, რადგან მასში ასახული „კულტურული ყოფის“ გაზეთის ფურცლებზე აფიშირება სრულად ეწინააღმდეგებოდა სამთავრობო დისკურსს მუშა-გლეხების ბედნიერი ცხოვრების შესახებ. თუმცა საეჭვოა თვითონ არქივის ავთენტურობის საკითხიც: მასში არ გვხვდება არც ერთი ღიად ანტისაბჭოთა ან კონტრრევოლუციური ტექსტი, რომელთაც, სავარაუდოდ, მყისვე ანადგურებდა აშხ. ჭყონია, თუკი უკვე 1934-35 წლებში ვინმე გარისკავდა ასეთი ტექსტის კომპარტიის ორგანოსთვის გაგზავნას. არათუ გამოქვეყნება, მათი არქივში შენახვაც კი შესაძლოა კარიერად და სიცოცხლედაც დასჯდომოდა რედაქტორს, რომელიც შოთას ლაშქრობას დიდი მნიშვნელობის კულტურულ საქმეს უწოდებდა და პერიოდულად ახსენებდა მკითხველებს, რომ მისი მთავარი ღირებულება სწორედ ხალხურ პოეზიაში ასახული ყოფა-ცხოვრებაა: „შოთას სახელობის ლაშქრობამ დაგვანახა, რით ცხოვრობს შეძლების გზაზე დამდგარი საკოლმეურნეო სოფელი, როგორია მისი ახლანდელი კულტურული ყოფა. შეუძლებელი იყო ხალხურ შემოქმედებაზე გავლენა არ მოეხდინა უკანასკნელ 13 წელიწადს. გამწვავებულმა კლასობრივმა ბრძოლამ, სოციალისტური მშენებლობით გატაცებამ თავისი გამოხატულება ჰპოვა ხალხურ ზეპირსიტყვაობაშია. ამის ნიმუშები ჩვენ უკვე გამოვაქვეყნეთ და მომავალშიაც გამოვაქვეყნებთ“ (კოლექტივიზაცია №210/11.09.1934).

მაგრამ არქივში გამოიკეტა არა მხოლოდ ის ლექსები, რომლებიც თანამედროვე ყოფას პროპაგანდისგან განსხვავებულად წარმოაჩენდა, არამედ ისეთი ტექსტებიც, რომლებიც ყოფასთან ერთად წარმოაჩენდა თვით ადამიანს, მის სურვილებს, მისწრაფებებსა და ოცნებებს. ამის დასტურია კიდევ ერთი, გურიის სოფ. დვაბზუში გულოვან ჩხაიძისგან ჩაწერილი, მაგრამ გამოუქვეყნებელი ლექსი „ნატვრა ამსრულებოდესო!“ ლიტერატურის მუზეუმის არქივიდან:

ღმერთს იმას ვთხოვ, ქვეყანაზე ნატვრა ამსრულებოდესო!
გუბერნატორი ჩემ სახლში პოლის მწმენდლად მყოლოდეს,
გალიცინი ფაიტონში, „იზოზიკატ“³ მყოლოდესო
ახლანდელი „კნეინები“ მე „გორნიჩნათ“⁴ მყოლოდესო.

³ Извозчик - რუს. მეფაიტონე.

⁴ Горничная - რუს. მოახლე.

ღმერთს იმას ვთხოვ, ქვეყანაზე, ნატვრა ამსრულებოდესო,
 რაც დიდარი ვაჭრებია, მეჯინიბეთ მყოლოდესო,
 რაც ლამაზი სტუდენტია, პირის ბანლათ მყოლოდესო,
 შვენიერი ექიმები მე თავზე მევლებოდესო.
 ღმერთს იმას ვთხოვ, ქვეყანაზე ნატვრა ამსრულებოდესო,
 ახლანდელი აფიცრები სულ ლაქიათ მყოლოდესო,
 ზოგიერთი ყმაწვილები ფეხის ბანლად მყოლოდესო,
 იგი წუწკი პოლიცია მე „პოვრადაც“ მყოლოდესო

(ლმა, 20012-ხ, გვ. 181-182).

შინაარსობრივად და ლექსიკურად („გუბერნატორი“, გალიცინი [იგივე გრიგოლ გოლიცინი], „კნეინები“, „პოლიცია“, „აფიცრები“) ლექსი რევოლუციამდელი ადამიანის ნატვრას გამოხატავს. როცა ის წარმოითქვა და დაფიქსირდა, არც გუბერნატორი იყო და აღარც კნეინები, მაგრამ მეხსიერებიდან ვერ წაიშალა შურისძიებისა და სხვისი დაჩაგვრის სურვილი, ვინაიდან ნამდვილი თავისუფლება არავისთვის მოუტანია რევოლუციას. მოცემულ ლექსში საბჭოთა გლეხი, როგორც ნებისმიერი მონა, ნატვრას არა თავისუფლებას და თანასწორობას, არამედ კვლავ შურისძიებაზე, მჩაგვრელის დაჩაგვრასა და ექსპლოატაციაზე ოცნებობს. უნდა აღვნიშნოთ, რომ რუსიზმებით გადატვირთული ტექსტი იშვიათია იმპერიისდროინდელ ფოლკლორულ ჩანაწერებში და საეჭვოა, 1921 წლამდე იმ დოზით ყოფილიყო რუსული ენა შემოსული ხალხურ ყოფაში, ისე გაეთავისებინათ ის გლეხებს, რომ პოეზიაში გამოეყენებინათ. ამიტომ ჩნდება ვარაუდი, რომ ეს ლექსი - ძველ დროებაზე - ძველი კი არა, ტიპური საბჭოთა დროის ადამიანის ნატვრაა, ხოლო იმპერიისდროინდელი ლექსიკა შესაძლოა საბჭოთა სინამდვილის გადასაფარად და კომუნისტებისთვის გზა-კვალის ასარევად ჰქონოდათ გურულებს, რაზეც ალბათ ერთმანეთში იცინოდნენ კიდევ. მით უმეტეს, რომ ლიტერატურის მუზეუმის არქივში მახარაძის რაიონის სოფ. ნიაბაურის მცხოვრების, 72 წლის იოსებ ცეცხლაძისგან ჩაწერილ ლექსზე ჩამწერი ამბ. ტ. აცანელი ამგვარ განმარტებას ურთავს: „თვითმპყრობელობის დროს გურიაში ძალიან გავრცელებული იყო მთავრობის საწინააღმდეგო ლექსები. პოლიცია გაფაციცებით დაეძებდა ასეთი ლექსების ავტორებს და სჯიდნ მათ. ამის გამო ხალხური მეღელესეები ალეგორიას მიმართავდნ და პოლიციას კვალს უბნევდნ. ქვემოთ მოყვანილი ლექსი დაწერილია 1913 წელს და იგი ლექსების ამ კატეგორიას ეკუთვნის. ავტორს მგლებათ ნაგულისხმები ყავს თავადაზნაურობა, ტურებათ კი მამასახლისები და პოლიციის მოხელეები“. საუბარია იოსებ ცეცხლაძის საავტორო ლექსზე „მგლის დასჯა სამართალში არ სწერია“. ლექსის მთქმელი ჰყვება ამბავს, როგორ დაეწვა სიზმარში სახლი, ეს კარგ ნიშნად მიიღო, მაგრამ სიზმარი ავად აუხდა და რამდენიმე დღეში ჯორი დაკარგა. სამართლის სამეზნელად პოლიციასაც მიმართა და სასამართლოსაც, ითხოვდა „მგლის“ (ანუ თავადის) დაჭერას, მაგრამ სამართალს ვერა და ვერ მიაღწია:

... თურმე მგელს და ძალღონიერს ვერკაცი ვერ მიერია,
 და ამიზა კანონებში მგელის დასჯა არ სწერია.

ეფეიჯა⁵ მოინდომეს, ვერ წამადგენ ვეფერია,
დარდი, ძიავ, ისევ სახლში წამევილე ამდენია.
გული მთლათ ჯავრით ამივსო იგინის გრეხვა-მანჭვამა.
მგლებს⁶ მარტო მე არ ვემდური, ცოტა ტურებიც დაჭამა

(ლმა, 20012-ხ, გვ. 45-46).

ცხადია, რომ მგლის ალეგორიული სახე „ძლიერთა ამა ქვეყნისა“ ისეთივე წარმატებით შეიძლება გავრცელდეს კომუნისტების მიმართ, როგორც რუსეთის იმპერიაში - თავადაზნაურობის. ლექსის მთავარი სათქმელი საკმაოდ პირდაპირაა ლექსის ბოლო სტრიქონში გაჟღერებული, რომ სამართალდამცავი და ადმინისტრაციული სტრუქტურაც კი (რის ალეგორიასაც ტექსტში „ტურები“ წარმოადგენს) უძლურია მოძალადის მიმართ. სამართლის პოვნა კი საბჭოეთშიც შეუძლებელი იყო, თუკი, მაგალითად, ქვეყნის მასობრივი კოლექტივიზაციის დროს კოლმეურნეობა გადაწყვეტდა და მიწებთან ერთად შინაურ ცხოველებსაც ჩამოგართმევდა. მართალია, ეს ლექსი არასდროს გამოქვეყნებულა, რადგან მთავლიტის კანონები ზედმიწევნით იცოდა აკაკი ჭყონიამ, მაგრამ მსგავსი შინაარსის ერთი გურული ლექსი მაინც გაეპარა გაზეთის ფურცლებზე, ალბათ მისი სახუმარო ფორმის გამო. ლექსის არც მთქმელი ვიცით და არც ჩამწერი, მხოლოდ ის ვიცით, რომ გურიაშია ჩაწერილი და ჰქვია „თხა“. პატრონი უკვალოდ დაკარგულ თხას დაეძებს:

ჩემო პაწა თიკანაო, რამ იყო რომ შეგჭამაო,
ტუჩი ლამაზი, თვალები, თავის ზედ მიაჭამაო,
ისე რაფერ გაგაქროლა, შენი აფერი ჩანაო,
არც თავი, არცა ფეხები, არც კისერში ბაწარაო

(კოლექტივიზაცია 1934: №229).

ა. ჭყონია, რომელიც შოთას კულტურულ ლაშქრობას დიდ საქვეყნო საქმეს უწოდებდა, არავის ანდობდა გაზეთისთვის ლექსების შერჩევას, სათითაოდ კითხულობდა ყოველ შემოსულ ლექსს და თვითონ იღებდა გადაწყვეტილებას, რომელი მათგანი უნდა დაბეჭდილიყო გაზეთის ფურცლებზე და რომელი - არა, რასაც ლიტერატურის მუზეუმისთვის მის მიერ გადაცემული გაზეთ „კოლექტივიზაციის“ არქივი მოწმობს (ლმა, ხ-20005-20020). არქივის საქმეები თვეების მიხედვითაა დალაგებული. ეს არის დაახლოებით 10 000-მდე ხელნაწერი გვერდი, ზოგიერთი მათგანი თავისი ბეჭდური ვერსიითურთ. ზოგჯერ ნაბეჭდი გვერდი ზუსტად არ იმეორებს ხელნაწერ ტექსტს. ხშირად ლექსები თვითონ გლეხების ან მუშების მიერაა ჩაწერილი და ელემენტარული წესებიც არ არის დაცული, თუნდაც იმ თვალსაზრისით, რომ გაბმულად, პროზის ფორმით გვხვდება. ამას გარდა, ზოგიერთი ხელნაწერი ჩასწორებულია წითელი კალმით, საუბარია არა პუნქტუაციის რედაქტირებაზე, არამედ სტილისტურ და ხშირად აზრობრივადაც კი გასწორებულ ტექსტზე. ხალხური ტექსტი ზუსტად ისე

⁵ ძალიანი.

⁶ ავტორს მგლებათ ნაგულისხმები ყავს თავადაზნაურობა, ტურებათ კი მამასახლისები და პოლიციის მოხელეები.

უნდა ჩაიწეროს, როგორც წარმოითქვა ის დროსა და სივრცეში. ჩამწერს და/ან გამომცემელს კი არ აქვს უფლება, საკუთარი შეხედულებისამებრ შეცვალოს ტექსტი - ჩაასწოროს სიტყვა, რითმი, ამოიღოს სტროფი და ა.შ.

ლაშქრობის დაწყებიდან დაახლოებით ორ თვეში გაზეთ „კოლექტივიზაციის“ ინიციატივას ძალზე დელიკატურად გამოეხმაურა იმ დროს უკვე ცნობილი ენათმეცნიერი აკაკი შანიძე სტატიით „ხალხური შემოქმედების შეკრების გამო“, რომელშიც მკვლევარი გაზეთის მკითხველებს უხსნის ფოლკლორის თავისებურებებს და სპეციფიკას, რომ ერთი კუთხის ლექსი ხშირად შორს მიდის - მთიდან ბარში ჩადის და პირიქით, რომ ზეპირი გამეორებისას ლექსი ათასგვარად სხვაფერდება და ზოგჯერ „მახინჯდება“ კიდევ: „ერთი სიტყვით, უცხო კუთხეში გავრცელებისას ლექსს ბევრი გაუგებრობა ახლავს. ამიტომ სასურველია, შერჩეულ იქნეს ლექსები, რომლებიც ადგილობრივი წარმოშობისაა და შედარებით კარგად იციან, მაგალითად, ფშავში ფშავური ლექსები, გურიაში - გურული წარმოშობისა და სხვა“. მკვლევარი მოუწოდებს ლექსების ჩამწერს, არ შეუღიონ ერთმანეთში ერთი ლექსის რამდენიმე ვარიანტი და ყველა ვარიანტს თავისი მთქმელის სახელი მიეწეროს; რომ ჩაწერის დროს კუთხური დიალექტიზმები არ უნდა დაირღვეს, რადგან რედაქციაში შემოსულ ლექსს თავისთავად უნდა ეტყობოდეს სადაურობა (შანიძე 1934: 3).

ჩამოთვლილი პრობლემების გარდა, სავარაუდოდ, აკაკი შანიძე იმაზეც აღშფოთდა, რომ ლაშქრობის დასაწყისში გაზეთი უფრო მეტად საბჭოთა ხელისუფლების, სოციალისტური მშენებლობისა და ლენინ-სტალინ-ბერიას საქებარ პოეზიის ნიმუშებს ბეჭდავდა, შიგადაშიგ თუ გამოურევდა ტრადიციულ ხალხურ ლექსებს, მიუხედავად იმისა, რომ ლიტერატურის მუზეუმის არქივში მათი ხვედრითი წილი შეუდარებლად მეტია, ვიდრე საბჭოთა თემატიკაზე შეთხზული ლექსებისა. ამიტომ, რა გასაკვირია, რომ სხვადასხვა კუთხიდან გამოგზავნილი ლექსები არა მხოლოდ შინაარსით ჰგავდა ერთმანეთს, არამედ ფორმითაც და ამ მასობრივ ეგალიტარიზმში კუთხური ელფერი იკარგებოდა. იქმნება შთაბეჭდილება, რომ პროპაგანდისტების მიერ შეთავაზებულმა საბჭოთა თემებმა ხალხური შემოქმედება ერთგვარად დაჩრდილა და მისი პოლიტიკური ბუნება განსაზღვრა. თითქოს ადამიანები მოსწყდნენ თავიანთ ტრადიციას და კოლექტივისა და კლასობრივი მტრების გარდა არაფერი ამღერებდათ.

აკაკი ჭყონიამ პასუხი აკაკი შანიძეს მოგვიანებით გასცა, როცა გაზეთში დაბეჭდილი ლექსებიდან „საუკეთესონი“ ამოარჩია და სამ ტომად გამოსცა სათაურით - „საუნჯე ხალხური შემოქმედებისა“. ჩანს, პირველი ტომის გამოსვლიდან (1935) მესამე ტომის გამოსვლამდე კრებულს არაერთი კრიტიკული გამოხმაურება მოჰყვა. ამიტომ კრებულის ბოლო ტომის წინასიტყვაობაში რედაქტორი ერთგვარად თავს გაიმართლებს:

„როგორც მოსალოდნელი იყო, კრიტიკამ საერთო დადებით მხარეებთან ერთად ზოგი ნაკლიც აღნიშნა. [...] მთავარი,

რაც ზოგიერთ მკითხველს „საუნჯეს“ დეფექტად მიაჩნია, ეს არის წმინდა ფოლკლორული, უავტორო ლექსების გვერდით თანამედროვე ხალხური პოეტების ლექსების მოთავსება. [...] რედაქციამ შეგნებულად მოათავსა ერთმანეთის მეზობლად ძველი ზეპირსიტყვაობის ნიმუშები და თანამედროვე ხალხური პოეტების ლექსები. მიზანიც თავიდანვე ასეთი იყო. როდესაც გაზეთ „კოლექტივიზაციამ“ გამოაცხადა შოთა რუსთაველის სახელობის კულტურული ლაშქრობა, რედაქცია გულისხმობდა სოციალისტური საქართველოს სინამდვილეში წარმოშობილ და დღემდე ხალხში შენარჩუნებულ ზეპირსიტყვაობის შეგროვებას. ახალი ფოლკლორი კი ჯერჯერობით მხოლოდ ჩანასახშია. თხუთმეტი წელიწადია, რაც ჩვენში პროლეტარიატის დიქტატურაა. ეს დრო თითქოს ანგარიშში მისაღებიც არ არის ზეპირსიტყვაობის განვითარებისათვის. ფოლკლორის ისტორია ხომ ათეული საუკუნეებით განიზომება, მაგრამ საბჭოთა დროის სრულიად ნორჩი ზეპირსიტყვაობა უკვე იმდენად შესამჩნევი გახდა, რომ მისი შეგროვება და შესწავლა უთუოდ დიად საგულისხმო მასალას იძლევა ენის, ყოფა-ცხოვრების და ისტორიის თვალსაზრისით. ეს ზეპირსიტყვაობა ჩვენ თვალწინ ისახება, ჩვენ თვალწინ ისხამს ხორცსა და სისხლს. მისი სწრაფი ზრდა უთუოდ იმ დიდი სოციალური ძვრების ანარეკლია, რომელიც თან მოიტანა პროლეტარულმა რევოლუციამ. ლენინისა და სტალინის ეპოქამ გასტეხა ყამირი, მან გამოიყვანა შემოქმედების ყველა დარგში ფართო სარბიელზე საუკუნეებით ხელოვნურად გზადახშული მშრომელთა მასები (საუნჯე 1936: VII-VIII).

ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს, რომ კრიტიკა, უპირველეს ყოვლისა, აკაკი შანიძისა და ვახტანგ კოტეტიშვილისგან იქნებოდა (თედო ზეგიაშვილი სხვადასხვა მიზეზით ჩამოცილებული იყო აქტიურ საზოგადოებრივ ცხოვრებას), როგორც 1930-იანი წლების პირველ ნახევარში ორი ყველაზე კომპეტენტური მკვლევრისგან, რომელთაც ზუსტად ესმოდათ ფოლკლორისტიკის საგნის არსი და იქნებ სწორედ ამიტომ ვერ ვხედავთ ვერც ერთ რევოლუციის თემაზე შექმნილ ტექსტს მათ მიერ გამოცემულ კრებულებში (შანიძე 1931; კოტეტიშვილი 1934), მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოური თემატიკის დამუშავება საბჭოების ქვეყანაში ლენინის გარდაცვალების შემდეგ, 1924 წელს დაიწყო, როცა ზოგიერთმა ხალხურმა მთქმელმა მართლაც გულწრფელად დაიტირა ოქტომბრის რევოლუციის ბელადი. ა. შანიძე და ვ. კოტეტიშვილი თავს არიდებენ მსგავსი ტექსტების გამოცემას ხალხური პოეზიის კრებულებში. როგორც ჩანს, ამ ლექსებს ტრადიციის ნაწილად არ მიიჩნევენ კოლექტიურობის, ვარიანტულობის, ანონიმურობისა და ფოლკლორის სხვა სპეციფიკური ნიშნების არარსებობის გამო. 1924-1933 წლების საარქივო მასალები ისედაც მწირია, თუმცა იოსებ მეგრელიძე ასახელებს რევოლუციის თემაზე შექმნილ რამდენიმე ლექსს, რომლებიც უმთავრესად გლეხი პოეტების შეთხზულია და მხოლოდ

ორიოდე ტექსტზე მიუთითებს, რომ მათ ახალგაზრდები ჩონგურზე ამღერებდნენ სუფრასთან ან ყანაში მუშაობისას (მეგრელიძე 1934: 159-188).

აკაკი ჭყონია სრულიად გულწრფელად აღიარებს, რომ შოთას ლაშქრობის მთავარი მიზანი თანამედროვე, სოციალისტური ყოფის ამსახველი ლექსების შეგროვება იყო; ის სავსებით მართალია, რომ ეს ლექსები „საგულისხმო მასალას იძლევა ენის, ყოფა-ცხოვრების და ისტორიის თვალსაზრისით“; მაგრამ ნამდვილად შეცდომას უშვებს, როცა, რუსი საბჭოთა ფოლკლორისტიკების მსგავსად, კონკრეტული გლეხი პოეტების ლექსებს ხალხურ შემოქმედებას უწოდებს და ფოლკლორად ასაღებს. ნებისმიერს შეიძლება ჰქონდეს შემოქმედებითი უნარი ან სტრიქონთა გარიტმის ბუნებრივი ნიჭი, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ მისი ნაწარმოები გახალხურდება, ხალხური გახდება, ანუ გაივლის მთავარს - ხალხის ცენზურას, შეიძენს ვარიანტებს და ტრადიციის ნაწილი გახდება. ამას შრომაა ტრადიციის ხელოვნურად დამკვიდრება, შეუძლებელია ტრადიციის დაწყება, თუ ის ბუნებრივად არ წარმოიშობა და თავისით არ ვითარდება. ნებისმიერი ხელოვნური ინტერვენცია იმთავითვე განწირულია ხალხურ ტრადიციაში, რადგან მაშინვე დაეღწეა დღე, როგორც კი მისი კვების წყარო, მამოძრავებელი ძალა შეწყვეტს ინიციატივას და სასიცოცხლო იმპულსის მიწოდებას. ტრადიციული ხალხური ლექსების გვერდით გაზეთისთვის სახელდახელოდ დაწერილი ლექსების (რომელთა უმრავლესობის ავტორის ვინაობაც ვიცით) მოთავსება ხალხური კულტურის კანონის უგულვებელყოფას და საბჭოთა ლექსებისთვის იმ სტატუსის მინიჭებას ნიშნავს, რომელიც მათ არ მოუპოვებიათ.

ინდივიდუალური გლეხი პოეტების გამომწვეურებას უკვალოდ არ ჩაუვლია და თავისებური გაგრძელება ჰპოვა ქართულ ფოლკლორისტიკაში. ჩვენი აზრით, სწორედ ამ მასობრივმა ლაშქრობამ შოთა აგონა მიხეილ ჩიქოვანი, 1938 წელს „ქართული ფოლკლორის“ სახელმძღვანელოში განსაკუთრებით გამოეყო მთქმელთა ინდივიდუალური შემოქმედების და „ფოლკლორის განვითარებაში მათი როლის შესწავლის მნიშვნელოვნება“ (ჩიქოვანი 1938: 4), რომ ქართულ ფოლკლორისტიკაში შემოეტანა ტერმინი, რომელიც არ არსებობს არათუ დასავლურ, თვითრუსულ საბჭოთა ფოლკლორისტიკაშიც კი: „ჩვენ ორი კატეგორიის მთქმელებს ვარჩევთ: პირველი - მთქმელი, საერთოდ გავრცელებული ფოლკლორულ ნაწარმოებთა შემსრულებელი; მეორე, ავტორ-მთქმელი, რომელიც საერთოდ გავრცელებულ ნაწარმოებთა გარდა საკუთარ ლექსებსა და სიმღერებსაც გადმოგვცემს“ (იქვე). მაგრამ მ. ჩიქოვანს მხედველობიდან რჩება, რომ ერთია მთქმელის როლი ხალხურ ყოფაში და მეორე - მისი საკუთარი შემოქმედება, რაც შეიძლება არასდროს არ გასცდეს ავტორს და არ გახდეს ანონიმური, არ შეიძინოს ვარიანტები და არ გახალხურდეს, ანუ, არასდროს არ გახდეს ფოლკლორის ნაწილი. მას შემდეგ რამდენჯერმე გამოსცა ფოლკლორის სახელმძღვანელო მიხეილ ჩიქოვანმა, მაგრამ „ავტორ-მთქმელის“ ცნება არსად შეუცვლია და, შესაბამისად, ტერმინი დამკვიდრდა, თუმცა მხოლოდ საქართველოში. ვინ გაზედავდა, წინააღმდეგობა გაეწია ამხ. ჩიქოვანისთვის 1938 წელს, ან თუნდაც შემდეგ?

დოკუმენტებიდან ჩანს, რომ თვით ვახტანგ კოტეტიშვილიც კი ვეღარ ეწინააღმდეგებოდა ლენინგრადის ენისა და აზროვნების ინსტიტუტის ასპირანტ მიხეილ ჩიქოვანს 1936 წელს, როცა ეს უკანასკნელი რუსთაველის სახელობის ლიტერატურის ინსტიტუტში ახალგაზსნილი ფოლკლორის სექციის ხელმძღვანლად დანიშნეს. ლიტერატურის მუზეუმის არქივში შემორჩენილია ვახტანგ კოტეტიშვილის განცხადება ინსტიტუტის დირექციისადმი, რომელსაც ის სამსახურიდან გათავისუფლებას სთხოვს 1936 წლის 19 სექტემბერს:

„გთხოვთ გამანთავისუფლოთ ინსტიტუტში მუშაობისაგან. მიზეზი ის გახლავთ, რომ მე უფრო მეტის გაკეთება მინდა, გაცილებით მეტისა, ვიდრე ეს კეთდება ინსტიტუტის ფოლკლორის სექციაში. მეტის და უკეთესის გაკეთება კი აღარ შემიძლია, რადგან მორიგი თანამშრომელი გახლავართ და ჩემ ხმას აღარა აქვს არც წონა და არც ფასი. იქნებ უჩემოდ სექციამ მეტიც გააკეთოს, არ ვიცი, ის კი კარგად ვიცი, რომ უსეულოდ მე უკეთესად ვიმუშავებ, რადგან მეცოდინება რას ვაკეთებ და რისთვის ვაკეთებ“ (კოტეტიშვილი 2016: 550).

მეტიც, კოტეტიშვილის დაპატიმრების ოქმში სხვა ბრალდებებთან ერთად აღნიშნულია ისიც, რომ ის „უკმაყოფილებას გამოთქვამს იმის გამო, რომ შოთა რუსთაველის სახ. ინსტიტუტის ფოლკლორის ხელმძღვანელად 1936 წ. ახალგაზრდა სპეციალისტი ჩიქოვანი დანიშნეს, რომლის ხელმძღვანელობით მუშაობა კოტეტიშვილის არ სურდა“ (იქვე: 551).

სამაგიეროდ, ახალგაზრდა ჩიქოვანი მიესალმება აკაკი ჭყონიას წამოწყებულ საქმეს და იქმნება შთაბეჭდილება, რომ ფოლკლორისტიკის თავიანთი „თანამედროვე“ ხედვით ერთგვარ ტანდემს ქმნიან და მხარში უდგანან ერთიმეორეს. თავის დღიურშიც კი თბილად მოიხსენიებს: „განსაკუთრებული მადლობა რედაქტორს უნდა ვუთხრათ „შოთას კულტ. ლაშქრობის“ კუთხის შემოღებისათვის. ქართული ხალხური პოეზია უაღრესად მდიდარია, ამოუღვეელი კოდია - აკაკიმ მისი შეკრება გამოცემა იკისრა - ეს მართო მისასალმებელი კი არა, როგორც ჩვენში იციან, არამედ დასახმარებელი საქმეა“ (ლმა, ხ-29185, რვეული 3, გვ. 73). და ეს მაშინ, როცა მ. ჩიქოვანის დღიურებში (1926-1935 წლები) ვერსად ვხვდებით ვახტანგ კოტეტიშვილის სახელის ხსენებასაც კი, რომელიც, თემურ ჯაგოდნიშვილის თანახმად, 1927 წელს გაუცნია ლეჩხუმში, სოფ. მექვენაში, როცა ვ.კოტეტიშვილი ლექციების ჩასატარებლად ჩასულა იქ. მოგვიანებით კი, 1929 წელს, მ. ჩიქოვანს სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლისას უნდა მოესმინა მისი ლექციები ფოლკლორის დისციპლინაში, რომელსაც 1926 წლიდან ასწავლიდა ქართველ სტუდენტებს ვ. კოტეტიშვილი (ჯაგოდნიშვილი 2019: 269).

მაგრამ სად უნდა ესწავლა ფოლკლორისტიკა ჟურნალისტ აკაკი ჭყონიას? სახელმწიფო უნივერსიტეტში მას არ უსწავლია, ხოლო ჟურნალისტიკის კომუნისტური ინსტიტუტის (КИЖ), სადაც ის სწავლობდა, სასწავლო პროგრამაში ნამდვილად შედიოდა ლიტერატურათმცოდნეობითი საგნები, რათა მომავალი „გაზეთიკებისთვის“ გარკვეული ინტელექტუალური ბაზა შეექმნათ, მაგრამ 1923-1925 წლებში სახელმწიფოს ფოლკლორისთვის არ ეცალა. პირიქით, „უწიგნურობის ლიკვიდაციის“

პროგრამის ამოქმედებამ (1920) კარგა ხანს, 30-იან წლებამდე, დაჩრდილა ხალხური სიტყვიერება, რომელიც არა მხოლოდ თავისი წარმოშობით არის ზეპირი, არამედ არსებობის, გავრცელებისა და შენახვის ფორმითაც. და რაკი კრემლში აცხადებდნენ, რომ საბჭოთა კავშირში აღარავინ უნდა ყოფილიყო წერა-კითხვის არმცოდნე, ამიტომ ზეპირსიტყვიერება, როგორც „უწიგნურთა შემოქმედება“, პროგრესული და „განათლებული“ საბჭოთა ხალხის საქმედ არ მიიჩნეოდა. ფოლკლორსა და ფოლკლორისტიკაზე ზრუნვა ხელისუფლებამ მას შემდეგ დაიწყო, რაც მიხვდა, რომ სჭირდებოდა ლეგიტიმაცია ხალხისგან, ფოლკლორში კი საკუთარი პროპაგანდის გავრცელების პოტენციალი დაინახა. ბელადითა და სოციალური აღმშენებლობით აღფრთოვანება, ასევე, კლასობრივი მტრების მიმართ ზიზღი ყველა უჯრედით უნდა ეგრძნო პროლეტარიატს და ეს უნდა ყოფილიყო სწორედ ლექსის და არა მოთხრობის ფორმით, რათა ყოველგვარი ინტერპრეტაცია გამორიცხულიყო განმეორებითი თხრობისას, არამედ ფორმულასავით ჩაბეჭდოდა ხალხს თავში. ხელისუფლება არ იშურებდა დაფინანსებას არც ერთი ფოლკლორული პროექტისთვის და შედეგად მივიღეთ ის, რაც მივიღეთ - შეკვეთილი, ფსევდოხალხური სიტყვიერება.

დასკვნა

ამგვარად, 1934-1935 წლებში ამხ. ჭყონიას ინიციატივით განხორციელებული შოთა რუსთაველის კულტურული ლაშქრობის შედეგად შეიქმნა ე.წ. ქართული საბჭოთა ფოლკლორის მასტაბური ბაზა, წახალისებულ იქნა გლეხი-პოეტების შემოქმედება, ფოლკლორისტიკაში გაჩნდა ავტორ-მთქმელის ცნება, ხოლო ინდივიდუალურ ავტორთა ლექსები ხალხურ პოეზიად, ე.ი. ხალხური სულის გამოვლინებად გამოცხადდა. მოგვიანებით ამ ლექსების ერთი ნაწილი დაიბეჭდა 1937 წელს ალ. ღლონტის რედაქტორობით გამოცემულ პოპულარულ კრებულში „ლენინი და სტალინი ქართულ ფოლკლორში“, სადაც მთქმელებთან ერთად შენარჩუნებულია გლეხი-პოეტების სახელები (ღლონტი 1937) და რასაც უკვე ვერ ვხვდებით 1939 წელს დიმიტრი ბენაშვილის რედაქტორობით გამოცემულ იდენტურ კრებულში (ბენაშვილი 1939). დ. ბენაშვილის შედგენილ კრებულში უავტოროდ დაბეჭდილი ლექსები მართლაც ქმნის ხალხური პოეზიის ილუზიას, მაგრამ ის პოპულარული გამოცემა, ფართო მასეზზე გათვლილი და არა სამეცნიერო, რომ სავალდებულო ყოფილიყო ტექსტის პასპორტული მონაცემები; სამაგიეროდ, კრებულმა კარგად შეასრულა თავისი ფუნქცია: გლეხი-პოეტების შემოქმედება ხალხურ შემოქმედებად გაასაღა და 1949 წელს ფოლკლორისტ მიხ. ჩიქოვანის გამოცემული კრებულიც გაათავისუფლა არასასურველი ფორმალობებისგან (ჩიქოვანი 1949).

არაფერი ისე ნათლად არ აჩვენებს საბჭოთა ხელისუფლების დამოკიდებულებას ხალხისადმი, როგორც მისი მიმართება ფოლკლორთან, ხალხურ სიბრძნესთან, ზნე-ჩვეულებებსა და ტრადიციებთან; ასე როგორ არ უნდა გიყვარდეს ხალხი და არაფრად აგდებდე მის ისტორიას და ემპირიულად მიღებულ გამოცდილებას, რომ ჩამორჩენილობად აცხადებდე მამა-პაპათა სიბრძნეს, რათა ადამიანს გაუცხოების გრძნობა გაუჩნდეს წარსულთან და კონფლიქტი დაიწყოს საკუთარ იდენტობასთან;

უარყოფილი ტრადიციის სანაცვლოდ კი შენი გამზადებული ფორმულები შეაჩერო და თან დაარწმუნო, რომ ეს ზემოდან წამოსული მანიპულაცია კი არა, პროლეტარის, ახალი ადამიანის, ნამდვილი იდენტობაა.

გამოყენებული ლიტერატურა

ბენაშვილი 1939 – ლენინი და სტალინი ქართულ პოეტურ ფოლკლორში. რედაქცია და წინასიტყვაობა დიმ. ბენაშვილისა. ფედერაცია, თბილისი 1939.

კოლექტივიზაცია 1934 – გაზეთი „კოლექტივიზაცია“, საქართველოს სსრ მიწათმოქმედების სახალხო კომისარიატის ყოველდღიური საგლეხო გაზეთი.

კოტეტიშვილი 1934 – ხალხური პოეზია. შემდგ. ვ. კოტეტიშვილი. სახელგამი, ქუთაისი, 1934.

კოტეტიშვილი 2016 – ვ. კოტეტიშვილი, წერილები. „არტანუჯი“. თბილისი, 2016.

საუნჯე 1935 – საუნჯე ხალხური შემოქმედებისა, ტ. I. გაზეთ „კოლექტივიზაციის“ გამოცემა. თბილისი, 1935.

საუნჯე 1936 – საუნჯე ხალხური შემოქმედებისა, ტ. III. „ტექნიკა და შრომა“, ტფილისი, 1936.

დლონტი 1937 – ლენინი და სტალინი ქართულ ფოლკლორში. პასუხისმგებელი რედაქტორი ალ. დლონტი. სახელგამი, ტფილისი, 1937.

შანიძე 1931 – ა. შანიძე, ქართული ხალხური პოეზია I, ხეცსურული. სახელმწიფო გამომცემლობა, ტფილისი, 1931.

შანიძე 1934 – ა. შანიძე, ხალხური შემოქმედების შეკრების გამო. გაზეთი „კოლექტივიზაცია“, 243/1934.

ჩიქოვანი 1938 – მიხ. ჩიქოვანი, ქართული ფოლკლორი, წიგნი პირველი. პედაგოგიკის სამეცნიერო-საკვლევო ინსტიტუტის გამომცემლობა. თბილისი, 1938.

ჩიქოვანი 1949 – სტალინი ქართულ ხალხურ პოეზიაში. შემდგენელი მ. ჩიქოვანი. საქართველოს სსრ სახელმწიფო გამომცემლობა, თბილისი, 1949.

ჯაგოდნიშვილი 2019 – თ. ჯაგოდნიშვილი, ნარკვევები XX საუკუნის ქართული ფოლკლორისტიკის ისტორიიდან. თბილისი. „საარი“, 2019.

თცა – თბილისის ცენტრალური არქივი.

ლმა – გიორგი ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმის არქივი.

მეგრელიძე 1934 – И. Мегрелидзе, Революция в грузинском фольклоре (Материалы). В: Советский фольклор, 1, 1934. стр. 156-190.